

ירושלים, מס' 21

שנת 1130

Ego Willelmus prior Sancti Sepulchri--- furnum unum in Jherusalem, in illa urbis parte positum, que specialiter Judearia nuncupatur, ecclesie Sancte Marie vallis Josaphat --- solutum et quietum habere in perpetuum concedo et omnem querelam, quam pro illo adversus idem monasterium de Josaphat, hactenus ecclesia nostra habuit, ego cum fratribus nostris in sempiternum pacifice remitto --- Facta est --- carte huius institutio --- anno Incarnacionis Dominice MCXXX.

מקור: Chartes de la Terre Sainte provenants de labbaye de Notre Dame de Josaphat, ed. H.F. Delaborde, Paris 1880, No. XVII, pp. 43–44 – RRH, No. 133

תרגום

אני, ויללמוס, פריור של הקבר הקדוש --- מוסר תנור אחד בירושלים,¹ הנמצא באותו חלק העיר הנקרא בכינויו המיוחד "שכונת היהודים"², לכנסיית מרים הקדושה של עמק יהושפט --- ללא כל טענה ותביעה לעולם ועד, ואני והאחים³ מבטלים בדרך שלום ולעולם ועד כל תביעה שהיתה לכנסייתנו בנוגע לתנור הנ"ל נגד המנזר הנ"ל של עמק יהושפט. תעודה זו --- נכתבה --- בשנת התגשמות האדון 1130.

- 1 התנורים בירושלים היו בתקופת הצלבנים מקור-הכנסה מונופוליסטי, שמסרוהו מלכי ירושלים ל"כנסיית-הקבר". ראה: RRH, No. 74. בתעודה שלפנינו מוותרים נזירי "כנסיית-הקבר" על הכנסות התנור למען "מנזר מרים הקדושה של עמק יהושפט". וראה רשימת תנורים בשכונת היהודים (להלן, מס' 22).
- 2 על הביטוי Judearia המתורגם כאן "שכונת היהודים" ראה פראוור, תולדות היהודים, עמ' 22. וראה גם: מי גיל, "שכונות היהודים בירושלים (638–1099)", שלם, ב (תשל"ו), עמ' 34, הערה 49. וראה להלן, מס' 22, 26.
- 3 האחים האוגוסטיניים, שכינהו ב"כנסיית-הקבר".

ירושלים, מס' 22

שנת 1165, בקירוב

Ista sunt nomina furnorum veterum --- Furnus de Judairia ante portam Sancti Helye. Alius in Judaria retro Sancte Agnetis versus orientem. Furnus novus in Judaria.

מקור: G. Bresc Bautier, Le Cartulaire du chapitre du Saint Sepulcre de Jerusalem, Paris 1984, No. 169, p. 323 – RRH, No. 421

תרגום

ואלה שמות התנורים הישנים --- תנור בשכונת היהודים לפני שער אליהו הקדוש. אחר בשכונת היהודים מאחורי "כנסיית אגנס הקדושה" כלפי מזרח. תנור חדש בשכונת היהודים.¹

- 1 קטע מרשימת נכסיה של "כנסיית-הקבר" בירושלים. באשר למיקום, ראה להלן, מס' 26, הערה 5. מן התעודה שלפנינו עולה, כי בצד מערב הגיע תחומה של שכונת היהודים עד "כנסיית אגנס הקדושה", לפחות. כנסייה זו מזוהה היום עם מסגד אלמולויה שמדרום-מערב לשער הורדוס. עם זאת ראוי לציין, כי הרשימה נערכה יותר משישים שנה אחרי גירוש היהודים מן העיר. לרשימת התנורים הנזכרת כאן יש להוסיף תנור שהיה בשכונה והועבר לרשות "מנזר מרים" שבצמק יהושפט (וראה לעיל, מס' 21 והערה 1 שם).

ירושלים, מס' 23

שנת 1165

וביום שלישי בשבת, ארבעה ימים לירח מרחשון שנת ששה ועשרים ליצירה,¹ יצאנו מעכו לעלות לירושלם תחת סכנה, ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו ביום חמישי, ששה ימים לירח מרחשון²--- ושני הימים האלו, שהם ששי ותשיעי במרחשון,³ נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפלה ושמחה בה' ואכילה ושתיה. אלהים יעזרני על הכל ויקים לי, את נדרי לה' אשלם, אמן.

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb 336, דף 38 ע"ב – מתוך כרוניקה משפחתית של בית הרמב"ם.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

פורסם: שילת, איגרות הרמב"ם, א, עמ' רכה.

- 1 12 באוקטובר 1165.
- 2 14 באוקטובר 1165.
- 3 התאריך השני הוא תאריך כניסתו של הכותב הוא הרמב"ם למערת-המכפלה. ראה על כך לעיל, הערך "חברון", מס' 5; המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 3 וההערות שם.

ירושלים, מס' 23

שנת 1165 (1185)

לכבוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנא ורבנא יפת, החכם המבין, הדין המשכיל ש(מרו) צ(ורו), בן כבוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנא ורבנא אליהו הדין החסיד ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה), מאת אוהבו, ההומה לפרודו, המתפלל להוסיף כבודו, משה בן) ר' מימון הרב ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה).¹ הגיע כתבך החביב אל נפשי, ותמהתי על ענייני, שהרי אתה קובל בו עלי מפני שלא הקדמתי לשאל בשלומך מיום שנפרדנו מארץ הצבי, ולא שלחתי לך כתב, וודאי זה הענין שהזכרת בא ללמד ונמצא למד, ואתה בוגד ולא בגדו בך² --- ואני בכל זאת אינני קובל לא על חכם ולא על תלמיד ולא על רע ומיָדע, וראוי לקבול עליך יותר מכלם, שאני והוא³ ואבא מרי ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה) ואתה, ארבעתנו הלכנו בבית ה' ברגש,⁴ ולא שאלת ולא דרשת --- אבל אהבתי ערוכה ושמורה, ולכתנו יחד במדברים וביערות אחרי ה' לא אָנְשָה, ולא אחשוב לך עוון ופשע, על כל פשעים תכסה אהבה --- שבט איתציו.⁵

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, אוסף ניאופיטי 11, דף 103 ע"ב – איגרת הרמב"ם אל ר' יפת הדיין.

פורסם: שילת, איגרות הרמב"ם, א, עמ' רכה-רל.

- 1 לפנינו איגרת שכתב הרמב"ם לר' יפת בן אליהו הדיין בתשובה לתלונתו, כי לא שמע מן הרמב"ם מיום צאת הרמב"ם את ארץ-ישראל. באיגרת מופיע איזכור של עלייתו לרגל של הרמב"ם לירושלים, נוסף על זה שנדפס לעיל, מס' 23. ר' יפת הדיין נזכר, ככל הנראה, גם על ידי בנימין מטודלה כאחד מראשי קהילת עכו בימיו. ראה להלן, הערך "עכו", מס' 6, ליד הערה 7.
- 2 בתשובה לתלונתו של ר' יפת מספר הרמב"ם על המוצאות אותו למן פרידתם, ובכלל זאת על מות אביו ואחיו, שר' יפת "לא שם ליבו לזאת", כלומר לא שלח איגרת תנחומים, וכי נגעו בו "צרות רבות גלויות בארץ מצרים מחליים והפסד ממון ועמידת מוסרים עלי להרגני". עליו היה אפוא להלין על ר' יפת ולא להיפך ("אתה בוגד ולא בגדו בך").
- 3 הכוונה לדוד, אחי הכותב. בקטע הקודם – החסר כאן – סיפר הרמב"ם על טביעת אחיו והפליג בתיאור אבלו הכבד.
- 4 על פי תהלים נה: טו. הכוונה לעלייתם לרגל לירושלים של הארבעה: מימון הדיין, שני בניו משה ודוד, והדיין יפת בן אליהו, בחודש מרחשוון, שנת ד'תתקכ"ו/1165. ראה לעיל, מס' 23, אלא ששם אין הכותב – הוא הרמב"ם – מציין את משתפי המסע אלא את עצמו בלבד.
- 5 לשטרות; שבט ד'תתקמ"ה ליצירה, יאנואר 1185. תיאור העלייה לרגל באיגרת שלפנינו מאוחר אפוא לעלייתו של הרמב"ם לרגל בעשרים שנה.

ירושלים, מס' 24

בין שנת 1168 לשנת 1171

ומשם¹ שלש² פרסאות לירושלם, היא עיר קטנה ובצורה תחת שלש חומות,³ ואנשים בה הרבה, וקוראים להם הישמעאלים יעקוביין⁴ וארמים⁵ ויוונים וגורגרים⁶ ופרנקוש⁷ ומכל לשונות הגוים. ויש שם בית הצביעות, שקונין אותו היהודים בכל שנה מן המלך, שלא יעשה שום אדם צביעה בירושלם, כי אם היהודים לבדם, והם כמו מאתים יהודים⁸ דרים תחת מגדל דוד⁹ בפאת המדינה. ובחומה שבמגדל דוד, הבניין הראשון של יסוד כמו עשר אמות, מבניין הקדמונים שבנו אבותינו, והשאר מבניין הישמעאלים. ואין בכל העיר מקום חזק יותר ממגדל דוד. ושם¹⁰ שני בתים, אחד לאשפיטאל,¹¹ ויוצאים ממנו ארבע מאות פרשי(ם),¹² ושם ינורו כל החולים הבאים שם, ונותנין להם כל סיפוקם בחייהם ובמותם. והבית השני קוראין אותו טינפולי שלמון,¹³ הוא הארמון שעשה שלמה מלך ישראל על(ליו) ה(שלום). ושם חונים הפרשים. ויוצאים מהם שלש מאות פרשי(ם) בכל יום למלחמה, חוץ מן הפרשים הבאים מארץ פרנקוש ומארץ אדום,¹⁴ ונודרין על עצמן שיעבדו שם¹⁵ ימים או שנים עד מלאת נדרם. ושם הבמה הגדולה שקורין אותה שיפורק¹⁶ ושם נקבר¹⁷ אותו האיש שהולכים כל התועים¹⁸ אליו. ויש בירושלם ארבעה שערים: שער אברם¹⁹ ושער דוד²⁰ ושער ציון²¹ ושער גושפט, הוא שער יהושפט²² לפני בית המקדש שהיה בימי קדם. ושם טינפולי דומיני,²³ והוא היה מקום המקדש, ובנה עליו עמר בן אל

כטאב כפה גדולה ויפה עד מאד, ואין מכניסין שם הגוים שום צלם ולא שום תמונה, אלא שבאים שם להתפלל. ולפני אותו מקום כותל מערבי, והוא אחד מן הכתלים שהיו בקדש הקדשים, וקוראים אותו שער הרחמים, ולשם באים כל היהודים להתפלל לפני הכותל בעזרה²⁴ ושם בירושלם, בבית אשר היה לשלמה אורות סוסים אשר בנה,²⁵ בניין חזק מאד מאבנים גדולות, לא נראה כבניין ההוא בכל הארץ. ושם נראה עד היום הברכה שהיו הכהנים שוחטים את זבחייהם²⁶ והבאים שם מיהודה כותבין שם על הכותל²⁷ ויוצא אדם משער יהושפט אל עמק יהושפט,²⁸ והוא מדבר העמים²⁹ ושם מצבת יד אבשלום וקבר עוזיהו המלך,³⁰ ושם³¹ מעיין גדול ומי השילוח בנחל קדרון,³² ועל המעיין בניין גדול מימי אבותנו,³³ ולא ימצא שם אלא מים מעטים. ואנשי ירושלם רובם שותים ממי המטר שיש להם גבים בבתייהם. ועולים מעמק יהושפט אל הר הזיתים, כי אין בין ירושלים והר הזיתים אלא העמק בלבד. ומהר הזיתים רואים ים סדום ולפני ירושלים הר ציון, ואין בניין בהר ציון כי אם במה³⁴ אחת לערלים, ולפני ירושלם כמו ג' מילין בית קברי ישראל,³⁵ שהיו קוברים מיתיהם במערות בימים ההם. ועל כל קבר וקבר יש בו תאריך,³⁶ אבל בני אדם³⁷ הורסים מן הקברים ובונים מהם בתייהם מן האבנים. והם מגיעות לגבול בנימן בצלצחו³⁸ וסביב ירושלם הרים גדולים, ובהר ציון קברי בית דוד וקברי המלכים אשר קמו אחריו, ואין המקום ידוע³⁹ כי מהיום ט"ו שנה נפל מן הבמה⁴⁰ אשר בהר ציון ואמ(ר) הפטריארקא לממונה שלו: קח את האבנים מחומות הקדמו(נים) ובנה ממנו הבמה⁴¹ והוא עשה כן ושכר פועלים ובשכר ידוע, וכן היו עשרים אנשים, והיו מוציאים את האבנים מיסוד חומת ציון. ובין האנשים ההם היו שני אנשים אהובים, בעלי ברית. ויום אחד עשה האחד משתה לחבירו, ואחר אכילתם באו אל המלאכה ואמ(ר) להם הממונה עליהם: מדוע אחרתם היום לבא? ענו ואמרו: מה יש לך? בשעה שילכו חבירנו לסעוד אנחנו נעשה מלאכתנו. הגיע זמן הסעודה והלכו חביריהם לסעוד, והם היו מוציאים את האבנים והקימו אבן ומצאו שם פי מערה⁴² אמר אחד לחבירו: נכנס ונראה אם יש שם ממון, והלכו במבוא המערה(ה) עד שהגיעו אצל ארמון אחד גדול, בנוי על עמודי שש,⁴³ מצופה בכסף ובזהב, ולפניו שלחן זהב ושרביט ועטרת,⁴⁴ והוא קבר דוד המלך,⁴⁵ ולשמאלו קבר שלמה המלך כמו כן, וכן קברי כל המלכים הקבורים שם ממלכי יהודה. ושם ארגזות סגורות, שאין אדם יודע מה שבהם. ורצו אלו שני האנשים ליכנס בארמון, והנה רוח סערה יוצא מפי המערה והכה אותם, ונפלו לארץ כמתים ושכבו עד הערב, והנה, רוח אחד בא צועק כקול אדם:⁴⁶ קומו צאו מן המקום הזה, ויצאו משם מבוהלים ודחופים, והלכו אל הפטריארקא(א) והגידו לו הדברים האלה. ושלח הפטריארקא להביא לפניו ר' אברהם החסיד הפרוש אל קוסטנטיני,⁴⁷ שהיה מאבלי ירושלם, וספר לו אלה הדברים כולם על פי שני האנשים שבאו משם. וענה לו ר' אברהם ואמ(ר) לו: זה קברי בית דוד, למלכי יהודה הם, ולמחרת נכנס אני ואתה ואילו האנשים ונראה מה יש שם. ולמחר שלחו בשביל שני האנשים ומצאו אותם כל אחד ואחד מושכב על מטתו,⁴⁸ ופחדו ואמרו: לא נכנס אנחנו שם, כי אין חפץ האל להראות אותו לאדם. וצוה הפטריארקא לסתום אותו מקום ולהעלימו מבני אדם עד היום הזה. ור' אברהם זה ספר לי הדברים האלו.

מקור: בנימין מטודילה, עמ' כג-כו.

ספרות: י"י יהודה, "כתל המערבי", מאסף ציון, ג (תרפ"ט), עמ' 122-123; פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 79-82; הנ"ל, תיאורי מסע, א, עמ' 45-56; א' ארסה, "קבר דוד בתיאורו של בנימין מטודילה", פרקים, עמ' 111-112.

- 1 כלומר, ממהומריא לגראנד (Mahomerie la Grande), היא אלבירה, שר' בנימין מזהה אותה עם גבעון המקראית. וראה לעיל, הערך "אלבירה", מס' 2.
- 2 בכ"י קאזאנאטנה הנוסח הוא "ב' פרסאות".
- 3 ידיעה זו אינה ברורה, ואין היא מתאשרת כפשוטה בשום מקור אחר. מקורה, כפי הנראה, בדימוי ספרותי של ירושלים שהתפתח בעקבות דבריו של יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ה': ד: א. דימוי זה נקלט בספרות המאה הי"ב, מן-הסתם באמצעות ספר יוסיפון. ראה מהדורת ד' פלוסר, ירושלים תשל"ח, עמ' 353, שורה 35. ייתכן גם, שמקורה בתיאורים הגראפיים הסכמאטיים של ירושלים המתוארת במפות הצלבניות כמוקפת חומה כפולת שלוש ולה ארבעה שערים, אחד בכל רוח.
- 4 סורים.
- 5 מן-הסתם ארמנים.
- 6 גיאורגיים, כלומר, יוצאי גרוזיה.
- 7 אירופיים.
- 8 כ"י קאזאנאטנה גורס "והם כמו ד' יהודים", וכך אכן צריך להיות. מקור הנוסחה "מאתים יהודים" הוא בחילופי דל"ית ורי"ש. על הצבעים היהודים בירושלים ראה עוד להלן, מס' 25, 62, 66.
- 9 Turris David, מצודת העיר הצלבנית שליד Porta David, השער המערבי של העיר.
- 10 כלומר, בירושלים.
- 11 Hospital, מטה המיסדר ההוספיטלארי בתקופת הצלבנים. מכלול הבניינים של המיסדר היה סמוך ל"כנסיית-הקבר" ובקירבת השווקים.
- 12 האבירים ההוספיטלארים.

- 13 הוא Templum Salomonis, מרכז המיסדר הטמפלרי, שהיה במסגד אלאקצא. ר' בנימין מביא תכופות את שמות המקומות בספרדית או שמביאם כדרך הגייתם של דוברי ספרדית.
- 14 כלומר, מארצות הנצרות.
- 15 מהדורת אשר: "ויעמדו שם".
- 16 מהדורת אשר: "שפולקריי" (Sepulcre) – "כנסיית-הקבר" (Sanctum Sepulcrum).
- 17 מהדורת אשר: "ושם קבר".
- 18 לשון-גנאי לעולי-הרגל הנוצרים (peregrini). במקורו יוחד הביטוי לצלבנים, כמו, למשל, בחיבורים האשכנזיים על גזירות תתניו.
- 19 שער שכם של היום. השער נקרא כך על-שם כנסייה יוונית ששמה St. Habrahe, "אברהם הקדוש", שניצבה ליד השער. הכנסייה צוינה במפת קאמבריי (Cambrai) מן המאה הייב, ושרידיה נחשפו. ראה: I.B. Henessey, Preliminary Report on Excavations at the Damascus Gate, Levant, II (1970), pp. 22–27. בעניין זה ראה עוד: יערי, מסעות, עמ' 40, הערה 54. יערי טוען, כי יש לגרוס "שער אפרים", אך דבריו אינם נראים. וראה המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 32, הערה 5.
- 20 Porta David, סמוך לשער יפו (וראה לעיל, הערה 9).
- 21 Porta Montis Syon, ממזרח לשער-ציון של ימינו, בקצהו של רחוב-האורך שחצה את העיר מצפון לדרום ונשא אף הוא את השם הזה.
- 22 Porta Josaphat, שניצב במקומו של שער-האריות.
- 23 Templum Domini, הלוא היא כיפת-הסלע.
- 24 ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 4, הערה 7.
- 25 ראה שם, הערה 4.
- 26 ראה שם, הערה 10.
- 27 ראה שם, הערה 11.
- 28 על-פי יואל ד: ב.
- 29 על-פי יחזקאל כ: לה.
- 30 המסורת על קבר עוזיהו בעמק יהושפט – כלומר, מחוץ לקברי בית-דוד – מבוססת על דברי-הימים ב' כו: כא. קבר עוזיהו נזכר כבר בדברי החכם הקראי יהודה הדסי, בן המאה הי"א: אשכול הכופר, גוזלוב תקצ"ו, ג, א, סימן קלב.
- 31 כלומר, בעמק יהושפט.
- 32 כ"י קאזאנאטונה ובמהדורת אשר: "ושם מעין גדול, מי השילוח בנחל קדרון", כלומר, "מי השילוח" הוא שמו של המעיין. והשווה ישעיהו ח: ו.
- 33 כ"י קאזאנאטונה: "בניינים גדולים בימי אבות".
- 34 הכוונה ל"כנסיית מרים הקדושה של הר-ציון", שנבנתה במקומה של "כנסיית ציון הקדושה" מן התקופה הביזאנטית. ראה: L.A. Vincent . F.M. Abel, Jerusalem Nouvelle, III, Paris 1922, pp. 459–464.
- 35 כוונתו של ר' בנימין לומר, כנראה, שבית-הקברות לישראל משתרע על-פני שלושה מילין, מירושלים ועד גבול בנימין.
- 36 כלומר, כתובת.
- 37 הניקוד – בכתב-היד. יש להניח שכוונת המחבר היתה "בני אֶדָם", ואילו הניקוד אֶדָם הוא מאוחר ובעל משמעות פולמוסית.
- 38 כ"י קאזאנאטונה: "בצלצח", על-פי שמואל א' י: כ. אולי כוונתו לומר – על-פי הפסוק הנזכר – כי הקברים מגיעים עד קבר רחל. עם זאת סבירה יותר ההנחה, שכוונתו של ר' בנימין לומר, שבית-הקברות משתרע צפונה, עד גבול בנימין. והשווה תוספתא סוטה יא: יא. כן ראה פירושו של הרמב"ן לבראשית לה: טז (המדור "מקומות קדושים", הערך "קבר רחל", מס' 9).
- 39 מהדורת אשר: "ואינו ניכר המקום".
- 40 מהדורת אשר: "נפל כותל אחד מהבמה" (וראה לעיל, הערה 34).
- 41 מהדורת אשר: "וצוה הפטריארקה אל הכומר לבנות הבמה ההיא ואמר לו: קח את האבנים מחומות ציון הקדמוני ובנה בהם הבמה". כ"י קאזאנאטונה: "וצוה הפטריארקה את הכומר לבנות את הבמה ואמר לו מחומות) הקדו(מות)".
- 42 כ"י קאזאנאטונה: "ופתחו שם פי המערה".
- 43 מהדורת אשר: "עמודי שיש".
- 44 מהדורת אשר: "שלחן ושרביט הזהב ועטרת זהב".
- 45 מהדורת אשר: "קבר דוד מלך ישראל".
- 46 כ"י קאזאנאטונה: "בקול רם והוא כקול אדם".
- 47 אלקונסטנטיני הוא שמה של משפחת חצרנים נודעת בסאראגוסה שבספרד. מוצאה, כפי הנראה, מקונסטנטינה (Constantine) שבאפריקה הצפונית. על משפחה זו ראה: בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, על-פי המפתח. על המונח "פרושי" ראה: ג' שלום, ראשית הקבלה, ירושלים תש"ח, עמ' 25 ואילך; וראה שם גם עמ' 86, הערה 1.

על ר' אברהם הפרוש, קרובו של ר' יאשיה הפרוש הלוי שבא מארץ-ישראל, ראה עוד המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה מסוף המאה ה-12. ר' אברהם אלקונסטאנטיני היה, כנראה, מבעלי הסוד הראשונים שעלו מספרד לארץ-ישראל. פראוור, תולדות, עמ' 139–140; ראה עליו: ריינר, עלייה לרגל, עמ' 53–54. 48 כ"י קאזאנאטנזה: "ומצאו אותם מתים". על סיפור-מופת זה ראה: פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 81–82; ריינר, עלייה לרגל, עמ' 202–204.

ירושלים, מס' 25

בין שנת 1170 לשנת 1180

והלך לירושלים, ואין שם אלא רבי אברהם הצבע, והוא נותן מס הרבה למלך שמניחו שם.¹

מקור: סבוב הרב פתחיה, עמ' 32.

1 השווה דברי בנימין מטודילה לעיל, מס' 24. כן ראה להלן, מס' 62 והערה 3 שם. המשך הקטע מובא במדור "מקומות קדושים", הערך "ירושלים", מס' 5.

ירושלים, מס' 26

שנת 1187, בקירוב

Entre la rue de Josafas et les murs de la cite), a(main senestre, a rues jusc'a la porte de Josafas ausi com une vile.¹ La manoient li plus des suriens de Iherusalem, e ces rues apeloit en la juerie.² En cele juerie avoit un mostier de sainte Marie Madalaine, et pre³ls del mostier avoit une posterne.³

מקור: La Citez de Iherusalem, ed. T. Tobler, Descriptiones Terrae Sanctae, Leipzig 1874, p. 219; M. de Vogue, Les Eglises de la Terre Sainte, Paris 1860, Toronto 1973,² p. 443

תרגום

בין רחוב יהושפט לחומות העיר מצד שמאל, עד שער יהושפט, יש רחובות המהווים כעין עיר. שם שוכנים רוב הסורים⁴ של ירושלים, ולרחובות האלה קוראים "שכונת היהודים".⁵ ב"שכונת היהודים" הזאת נמצאת כנסייה של מרים המגדלית הקדושה, וקרוב לכנסייה פשפש.

1 בכתב-יד אחר: a mein senestre jusqu'a la porte de Josaphus, avoit rues, ainsi com a une vile: 1187 אינו מקובל על (Raynaud 1882) ו-Michelant, שהדפיסו טקסט ששמו L'estat de la cite de Iherusalem מתוך חיבור הנקרא L'Estoire d'outremer . de la naissance Salehadin, המיוחס לשנת 1187, בערך. בטקסט זה אין זכר לשכונת היהודים.

2 בכתב-יד אחרים: jiuerie, juderia, giuverie, giuerie, iuverie, juerie, judairia, guiverie

3 קטע זה, בגירסאות שונות, נמצא בכרוניקות נוצריות מתחילת המאה הי"ג; והשווה להלן, מס' 61 ו-65.

4 כלומר, נוצרים מזרחיים.

5 מתיאור זה עולה, ששכונה זו נמצאה בחלק הצפוני-המזרחי של העיר. באשר למיקומה של שכונת היהודים בתקופה הערבית ראה: F.M. Abel, Jerusalem Nouvelle, II, Paris 1926, p. 924; וראה שם גם המפה בלוח LXXXVI. כן ראה: פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 46–47; הני"ל, "גלגולי השכונה היהודית בירושלים בתקופה הערבית", ציון, יב (תשי"ז), עמ' 147–148; הני"ל, תולדות היהודים, עמ' 18 ו-21–22; מי גיל, "שכונת היהודים בירושלים בתקופת הכיבוש המוסלמי הראשונה (638–1099)", שלם, ב, ירושלים תשל"ח, עמ' 21–23 והערה 49; הני"ל, ארץ-ישראל, א, עמ' 520–522.

ירושלים, מס' 27

אחרי שנת 1187

--- כך קבל הרב רבינו יעקב החסיד בירושלים¹ מר' נהוראי איש ירושלים.²

מקור: עזריאל מגירונה, פירוש האגדות, מהדורת י' תשבי, ירושלים תשי"ה, עמ' 46.

ספרות: ג' שלום, "מחוקר למקובל", תרביץ, ו (תרצ"ה), עמ' 340–341; פראוור, תולדות היהודים, עמ' 140.

- 1 דעת גרשם שלום המדובר ב' יעקב הנזיר בן שאול, רבו של הראב"ד בנסתר ואחיו של ר' אשר בעל ספר המנהגות. לנוכח האיסור שהטילו הצלבנים על ישיבת יהודים בירושלים יש לאחר את התיישבותו של ר' יעקב הנזיר בעיר לשנת 1187. לעומתו מצביע פראוור על ישיבת יהודים בעיר בשלהי תקופת הצלבנים, וממילא על האפשרות, שעלייתו קדמה במקצת לכיבוש האיובי.
- 2 זהותו של חכם בשם זה אינה ידועה. וראה הערך "טבריה", מס' 6, שם נזכר ר' נהוראי, "תלמיד חכם וצדיק" שפגש ר' פתחיה מרגנסבורג.

שנת 1196

ירושלים, מס' 28

- ואן כאן פאנא אלי אלן לם נאמן
10 באנצראף אלמרץ לאן לי מן יום
סאפרתם לם יצח לי גסם ולו גומעה
ואחדה ואמא קול אלמולי ען אמר
אלעדה ואלמכאחל פאן אבטית
ולם נגלי אליכם פי הדה אלשהר
15 אלמסתהל פאעלם אנני משתי
באלקודס לאנני מא אקדר אסאפר
אלא בעד אמר אלמלך אלמעטם
ואלמלך אלעזיז פהם אליום עלי
דמשק ומא לי וצול אליהם פבעד
20 דלך תסיירהם אלי בלא עאקה ומעהם
אשיאפאת מן כל נוע לאן מרצי
עאקני ען עמלהם גומלה ---

שוליים

מא אכרג מן אלבית ואכרג יום כראמה לדאר
אלסולטאן יחצל מנהא מודה ואלפרוג ענדנא ביקר
ויכמל טברה סכר
ולוז וגירה בכמאל אלדרהם דלך גיר אלשראב
פאללה ינטר באלעאפיה ושלום רב.

מקור: TS, 13J22, f24.

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 322-324.

תרגום

- אף-על-פי-כן אינני בטוח עד עכשיו,
10 כי המחלה סרה, כי מיום
שנסעתם לא היה לי גוף בריא אפילו שבוע
אחד.¹ בנוגע לדברי האדון בעניין
המכשירים וצננות הפחל,² הרי אם התעכבתי
ולא באתי אליכם בחודש הזה
15 השוטף, תדע, שאני אשתהה במשך החורף
בירושלים, כי אינני יכול לנסוע

אלא לאחר הוראה מאת אלמלך אלמעט'ם
ואלמלך אלעזיז.³ הם היום על
דמשק,⁴ ואיני יכול להגיע אליהם. אם כן,
20 שלח אותם⁵ אלי בלי עיכוב, ויחד אתם
משחות עיניים מכל המינים, כי מחלתי
מנעה ממני לגמרי להכינם

שוליים

אינני יוצא מן הבית, אני יוצא אל בית הסולטאן ביום קבלת פנים כדי ליצור יחס טוב אלי. התרנגולות⁶ אצלנו ביוקר. חתיכת סוכר לבן קשה עם שקדים או עם משהו אחר עולה דרהם שלם. וכל זה מלבד השיקוי. ישקוד-נא ה' על הבריאות, ושלום רב.

- 1 מכתב מאת אבו זכרי, בן הדיין אליהו בן זכריה, שהיה אחד מרופאיו של הסולטאן האיובי אלמלך אלעזיז, שליט מצרים. ראה עליו: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 262 ו-321–322. מחלתו של הכותב נזכרת גם במכתבו של ר' אברהם בן שלמה התימני (להלן, מס' 30; וראה גם איגרת נוספת של ר' אברהם, להלן, מס' 31). בימי כתיבת המכתב שהה אבו זכרי בירושלים, כנראה ישיבת-ארעי. אך ראה להלן, מס' 55 והערה 1 שם. כן ראה: L. Motzkin, Elijah ben Zecharia, Member of Abraham Maimuni's Court, REJ, CXXVIII (1969), pp. 339–348; idem, A Thirteenth Century Jewish Physician in Jerusalem, Muslim World, LXIX (1970), pp. 344–349
- 2 מכשירים לרפואת עיניים, שהיתה מקצועו של הכותב.
- 3 המכתב נכתב בעת המצור ששם הסולטאן אלמלך אלעזיז, אדונו של הכותב, על דמשק, יחד עם בן דודו, אלמלך אלמעט'ים, לימים שליט מצרים. העיר נכבשה ביולי 1196. מכאן תארוך האיגרת והאיגרות הקשורות בה.
- 4 כלומר, "הם צרים היום על דמשק".
- 5 כלומר, את המכשירים וצנצנות הכחל, ראה לעיל, הערה 2.
- 6 מאכל לחולים. וראה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 324, הערה 17.

אחרי שנת 1196

ירושלים, מס' 29

ואנא אקול אן כל מן תגיירת נייתה ען סכן
אלקודס לס ילקא כיר אנא כאן טלע בבאלי
25 אן אאכר באמר אלסולטאן ואג'י חצל לי
מא מנעני ואי־צא כל מן כרג' מנה
נכב אמא פי נפסה ואמא פי אולאדה
ואבדא מנא אלדי אצאבתנא הדה אלנואיב
כלהא פאללה יגעל אלעאקבה לשלום
30 ויצבר קלובנא ויחסן עזאנא ויבקיד
לנא ויגעלנא פדאך ויגמע שְמלנא
חית יריד ---

מקור: TS, 2472.

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 273.

תרגום

ואומר אני, שכל מי שמשנה את דעתו מלגור בירושלים, לא יראה טובה.¹ הנה, חשבתי

- 25 שאשתהה מעט בשירות הסולטאן ואבוא, וקרה
מה שמנעני. וגם מי שיצא ממנה
המיט שואה אם על עצמו, אם על ילדיו,²
וגלוי הדבר: בנו, שפגעו בנו כל האסונות האלה
כולם, ישים האל אחריתנו לשלום
30 ויחזק את לבבנו וייטב לנחמנו ויחיה אותך
לנו ויעשה אותנו כפרתך ויקבצנו יחד
באשר ירצה ---

- 1 קטע מאיגרת-תנחומים ששלח אבו זכרי, רופא-העיניים של הסולטאן אלמלך אלעזיז (ראה לעיל, מס' 28), אל אביו, הדיין ר' אליהו בן זכריה, בעקבות מות אחי הכותב בעכו (וראה להלן, הערך "עכו", מס' 12). מן המכתב עולה, שנכתב בעת שהותו של הסולטאן בארץ-ישראל, כלומר, אחרי שנכתב המכתב המובא במס' 28 לעיל. על-כן יש לייחס את המכתב שלפנינו לימי המלחמה על דמשק, כלומר, לשנת 1196, בקירוב. בעניין זה ראה לעיל, מס' 28, הערות 1 ו-3. בעת ההיא ישב אביו של הכותב בפסטאט (וראה להלן, מס' 55, הערה 1).
- 2 דברי הכותב על ירושלים יוצאי דופן, ויש בהם כדי להעיד על ההתעוררות לעניין ירושלים בקרב יהודי המזרח אחרי כיבושה בידי צלאח אלדין בשנת 1187. התעוררות זו חלה בד-בבד עם התעוררות דומה בקרב המוסלמים בעת ההיא, שמצאה את ביטויה בספרות ענפה של "פצ . איל אלקדס", "שבחי ירושלים". ייתכן, כי הביקורת שמותח הכותב על עזיבת ירושלים מכוונת לעצמו, אף שהדעת נותנת, שהיא מופנית לאביו, שעקר לפסטאט. בצינו את השואה שממיט העוזב את ירושלים על עצמו ועל ילדיו אולי רומז הכותב, כי לאחר שעזב הדיין את ירושלים מת בנו.

שנת 1196, בקירוב

ירושלים, מס' 30

- 1 תקתי באללה וחדה אלממלוך אלאצגר אברהם בירב שלמה
2 הרב אלימני זצ"ל

5 --- כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנ(א) ורבנ(א) השר

8 מרנ(א) ורבנ(א) ישועה,¹ אלהים יושיעו ויושיע ישראל בימיו
ויראנו הסברת פניו בירושלים עיר הקדש בקרוב

13 --- ומהניא ללמולי בעאפיה החכם הנבון
מרנ' ורבנ' זכריה ש"צ לאנה כאן אחתם איאם קראיב
14 וא והי מ' יום גיר אלנכסה²
15 ושכרנא אללה עלי סלאמתה לאן אלממלוך סאכן ענד
אלמולי בדאר ואחדה ואנצאף אלינא אהלנא אלואצלין
מן בלביס פלא ישגל אלמולי כאטרה פבאללה אלעצים
עאלם אלסר אל [...]

מקור: TS, 8J16, f3.

פורסם: גויטיין, התימנים, עמ' 129–130.

תרגום

- 1 בטחוני באל לבדו, קטן עבדיו אברהם בירבי שלמה

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

- 2 הרב התימני,³ ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה).
-
- 13 --- והריני מברך את האדון על הבראתו של החכם הנבון
מרנ(א) ורבנ(א) זכריה⁴ ש(מרו) צ(ורו), כי הוא חלה בקדחת בתקופה האחרונה
14א במשך ארבעים יום, מלבד חזרת המחלה,
15 והודינו לאל על הצלתו, כי אני העבד גר עם
האדון בבית אחד⁵ ומשפחתי⁶ הצטרפה אלי בבואה
מבלביס. ואל-נא ידאג האדון, כי השבעתיו באל הגדול
היודע כל נסתר [...]
- 1 הלוא הוא ר' אליהו בן זכריה מאלכסנדריה, שהיה דיין בפסטאט בימי כתיבת המכתב. וראה עליו להלן, מס' 56, הערה 1.
- 2 כתוב בין השיטין.
- 3 הכותב, ר' אברהם בן ר' שלמה התימני, התיישב בירושלים לאחר כיבושה בידי צלאח אלדין בשנת 1187. וראה עליו: גויטיין, התימנים, על-פי המפתח. המכתב שלפנינו נכתב בשנת 1196, בקירוב, שכן שרד מכתב, כנראה מאותה השנה, שנכתב בידי זכריה הנזכר כאן, ובו אזכור המחלה הנזכרת כאן (וראה גם לעיל, מס' 28 הערה 1). תחילה ראה גויטיין בר' אברהם את מייסד "כניסת אלימני", "בית הכנסת של התימני", הנזכר במס' 36 ו-46 להלן, אך דבר זה לא ייתכן, שכן במס' 36 נאמר במפורש, שבית-הכנסת נקרא על-שמו של ר' סעדיה הכהן הידוע כבן התימני, ויש מקום להניח, שר' סעדיה היה מייסדו. ראה: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 229 ו-332.
- 4 בנו של הנמען, המכונה בערבית אבו זכרי בן אבו אלפרג'. וראה אזכור מחלתו בתעודות נוספות, לעיל, מס' 28, הערה 1.
- 5 כלומר, אני יודע כל זה "כי אני גר עמו בבית אחד".
- 6 כלומר, אשתי. וראה להלן, מס' 31.